OKRĄGLY STÓŁ W POLSCE. 30 LAT SPORÓW O JEGO ZNACZENIE I SKUTKI

Problematyka zawarta w przedmiotowym artykule mieści się w obszarze polityki historycznej. Przeszłość jest ważnym polem rywalizacji politycznej oraz budowania pamięci zbiorowej, pozwala środowiskom politycznym wpływać na postawy i zachowania w celu konsolidacji i budowania świadomości zbiorowej. Okrągły Stół jest jednym z wydarzeń, wokół którego od 30 lat toczą się spory o jego znaczenie i skutki. W artykule przedstawiono i dokonano oceny podstawowych linii podziałów w tej sprawie oraz sposobów wykorzystania symboliki wydarzeń sprzed lat do walki politycznej. Stosunek elit politycznych do Okrągłego Stołu był zmienny i uzależniony od dwóch kwestii: miejsca w strukturze władzy państwowej i stosunku do III Rzeczypospolitej oraz potrzeb wynikających z aktualnej rywalizacji politycznej. Motywacje te uniemożliwiły wypracowanie w miarę jednolitego poglądu i przekazu na temat Okrągłego Stołu, co przełożyło się na przegraną przez Polaków narrację w sprawie początku transformacji systemowej w Europie Środkowo-Wschodniej. Dla świata przezwrot w tej jego części rozpoczął upadek muru berlińskiego, a nie walka „Solidarności” zakończona utworzeniem rządu przez Tadeusza Mazowieckiego.

Słowa kluczowe: polityka historyczna, Okrągły Stół, Polska, spór o znaczenie i skutki

THE ROUND TABLE IN POLAND. THIRTY YEARS OF DISPUTES ABOUT ITS SIGNIFICANCE AND IMPLICATIONS

The issue discussed in the article falls within the area of historical policy. The past is an important field of political rivalry and building collective memory, it allows political circles to influence attitudes and behaviors in order to consolidate and build collective consciousness. The significance and effects of the Round Table have been disputed for thirty years. In the article the basic division lines and ways of using the symbolism of past events in the political struggle are presented and evaluated. The political elites' attitude to the Round Table varied and depended on two issues: the place in the structure of state power and attitude to the Third Republic of Poland on the one hand, and the needs arising from current political rivalry on the other. These motivations prevented developing a fairly uniform view and message about the Round Table, which translated into a losing the narrative on the beginning of systemic transformation in Central and Eastern Europe by the Poles. For the “world” the upheaval in this part of Europe began with the fall of the Berlin Wall, and not with the struggle of “Solidarity” ended with the formation of the government by Tadeusz Mazowiecki.

Key words: historical policy, the Round Table, Poland, dispute on significance and effects

* **Prof. dr hab. Krystyna Trembicka**, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, krystynatrembicka@wp.pl, <https://orcid.org/0000-0001-6463-6225>

I. WSTĘP

W 2019 r. minęło 30 lat od obrad przy Okrągłym Stole, jednego z tych ważnych wydarzeń w dziejach państwa polskiego, które — mimo że zostało dobrze rozpoznane przez badaczy — było i nadal jest różnie oceniane przez środowiska polityczne i ich zaplecza medialne. Istniejące w przestrzeni publicznej przekazy często mają niewielki związek z wiedzą zawartą w opracowaniach naukowych. Dostępne monografie, wydawnictwa z licznych i organizowanych przez środowiska naukowe co dekadę konferencji okolicznościowych, publikowane dokumenty i relacje świadków historii pozwalają wnioskować, że zainteresowani — gdyby tylko chcieli — mają możliwość uzyskania wiedzy o tym, czym był w Polsce Okrągły Stół¹.

Kilka faktów jest bezspornych. Okrągły Stół w Polsce był spotkaniem dwóch stron: ówczesnie rządzących (tzw. strony rządowo-koalicyjnej) oraz znacznej części opozycji politycznej (strony solidarnościowo-opozycyjnej), które w wyniku rozmów doprowadziły do zawarcia tzw. kontraktu obejmującego kilka ważnych spraw:

1) zmiany strukturalne w organach władzy polegające na utworzeniu drugiej izby parlamentu — Senatu oraz urzędu prezydenta;

2) przeprowadzenie wyborów do Sejmu i Senatu, w których miała wziąć udział opozycja, wyznaczonych na 4 czerwca 1989 r. (druga tura była planowana na 18 czerwca);

3) ustalenie parytetu wyborczego dającego opozycji maksymalnie 35% miejsc w Sejmie; wolne wybory do Senatu;

4) legalizacja Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” oraz umożliwienie opozycji politycznej działalności w stowarzyszeniach, ograniczony dostęp do mediów².

Można także uznać, że wśród ważnych skutków postanowień porozumienia politycznego zawartego przy Okrągłym Stole najistotniejsze było przede wszystkim to, że przeprowadzone w czerwcu 1989 r. wybory pozwoliły na wyrażenie przez Polaków woli, która pokazała brak aprobaty dla komunistycznego systemu rządów. Duże poparcie dla opozycji solidarnościowej, ale i dla listy krajowej grupującej kandydatów strony

¹ Podstawowa literatura na temat Okrągłego Stołu *vide*: J. Sanecka, K. Trembicka, *Okrągły Stół w Polsce — mity i stereotypy w dwadzieścia lat później*, [w:] *Okrągły Stół dwadzieścia lat później*, red. W. Polak *et al.*, Toruń 2009, s. 476–477.

² *Stanowisko w sprawie reform politycznych*, [w:] *Porozumienia Okrągłego Stołu*, Warszawa 6 lutego–5 kwietnia 1989 r., NSZZ „Solidarność” Region Warmińsko-Mazurski 1989, s. 5–7. 7 kwietnia 1989 r. Sejm dokonał nowelizacji Konstytucji PRL, uchwalił ordynację wyborczą do Sejmu i Senatu oraz prawo o stowarzyszeniach; przyjęto elementy zasady trójpodziału władzy i dwuizbowość parlamentu, utworzono urząd prezydenta, nastąpiło sprecyzowanie warunków i gwarancji niezawisłości sądów, usunięto zapis o PRON. 30 maja 1989 r. nastąpiła nowelizacja prawa prasowego. *Vide* ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Dz.U. z 1989 r. nr 19, poz. 101; ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. — Ordynacja wyborcza do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej X kadencji, na lata 1989–1993, Dz.U. z 1989 r. nr 19, poz. 102; ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. — Prawo o stowarzyszeniach, Dz.U. z 1989 r. nr 20, poz. 104; ustawa z dnia 30 maja 1989 r. o zmianie ustawy — Prawo prasowe, Dz.U. z 1989 r. nr 34, poz. 187. Dnia 17 kwietnia 1989 r. nastąpiła legalizacja „Solidarności”, a trzy dni później „Solidarności” Rolników Indywidualnych.

rządowo-koalicyjnej³ w konsekwencji zaowocowało utworzeniem rządu z udziałem dotychczas rządzących i opozycji, z Tadeuszem Mazowieckim — opozycyjnym politykiem — jako premierem. Choć niewątpliwie Okrągły Stół dał impuls do przyspieszenia zmiany systemu politycznego, która ostatecznie pozwoliła zbudować demokrację w Polsce, to warto wspomnieć, że zgoda na dotrzymanie kontraktu wyborczego po stronie solidarnościowo-opozycyjnej skutkowałą przyzwoleniem na nowelizację ordynacji wyborczej po pierwszej turze głosowania. Zmianę ordynacji wyborczej uchwaliła Rada Państwa 12 czerwca 1989 r.⁴ Oznaczało to, że u progu III RP stworzono niebezpieczny precedens — umożliwiono manipulowanie prawem w celach politycznych⁵.

Niemniej o randze wydarzenia świadczył fakt, że na temat znaczenia Okrągłego Stołu wypowiedział się Sejm RP w okolicznościowej uchwale z 23 stycznia 2009 r., przyjętej przez aklamację, w której posłowie wyrazili uznanie „dla mądrości i dalekowzroczności autorów ówczesnych przemian”⁶. Przyjęty wówczas dokument pokazał, że większość klasy politycznej dostrzegała wagę wydarzenia z 1989 r. Kilkakrotnie w Sejmie i w Pałacu Prezydenckim odbywały się okolicznościowe konferencje z udziałem świadków wydarzeń, polityków i badaczy. Nastąpiła więc ważna zmiana, ponieważ to, co kryło się pod pojęciem Okrągłego Stołu, przez prawie dwie dekady budziło kontrowersje, a wokół wydarzenia narosło wiele mitów.

Trzydziestoletnie spory o znaczenie i skutki Okrągłego Stołu dobrze zilustrował Paweł Kowal, komentator życia politycznego, zauważając, że „Mit o okrągłym stole ma swoje obrzędy, swoje wersje i rytury, ma też swoją najświętszą relikwię, czyli dzieło rąk stolarzy, którzy na co dzień produkowali udawane historycznie meble do salonów komunistycznej władzy [chodzi o stół wytworzony przez stolarzy z Henrykowa pod Warszawą — K.T.]”. Przez lata Kowal był bodajże jedynym, który przypomniał pozakontraktowe wątki rozmów, a mianowicie to, że „ludzie zza różnych politycznych

³ Pierwsza tura przyniosła zwycięstwo opozycji. Na 161 miejsc w Sejmie, które przypadły jej na mocy porozumień, uzyskała aż 160. W wyborach do Senatu opozycja na 100 miejsc zdobyła aż 92. Jeżeli chodzi o stronę koalicyjno-rządową, to w pierwszej turze udało jej się wprowadzić do Sejmu jedynie trzech posłów. Zgodnie z ordynacją wyborczą możliwe było głosowanie na listę krajową, na której znalazły się nazwiska 35 wysokich rangą polityków obozu rządowo-koalicyjnego. Z wyjątkiem dwóch osób (M. Kozakiewicza i A. Zielińskiego) inni kandydaci ponieśli porażkę. Stało się tak w wyniku błędu popełnionego przez twórców ordynacji, którzy zakładali, że mandat uzyska ten, kto zdobędzie większość bezwzględna, co wymagało uzyskania przeszło 8,5 mln głosów. Na 35 nazwisk znajdujących się na liście krajowej aż 25 kandydatów uzyskało co najmniej 8 mln głosów, siedmiu co najmniej 7 mln, pozostali minimum 6,5 mln głosów. *Vide* protokół głosowania i wyboru posłów z krajowej listy wyborczej, strona internetowa Prezydenta RP, <<http://www.prezydent.pl>>, dostęp 7 III 2019.

⁴ Brakujące z listy krajowej 33 mandaty dodano w okręgach. *Vide* dekret z dnia 12 czerwca 1989 r. o zmianie ustawy — Ordynacja wyborcza do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej X kadencji, na lata 1989–1993, Dz.U. z 1989 r. nr 36, poz. 198.

⁵ O wyborach czerwcowych *vide* K. Trembicka, *Wybory „kontraktowe” w Polsce w czerwcu 1989 roku: peccatum oryginalne u podstaw narodzin III Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Sejmowy” 2017, nr 4, s. 95–113.

⁶ Uchwała Sejmu RP z dnia 23 stycznia 2009 r. w sprawie uczczenia rocznicy rozpoczęcia obrad Okrągłego Stołu i odzyskania przez Polskę wolności; strona internetowa Sejmu RP, <www.orka.sejm.gov.pl>, dostęp 13 III 2019.

barykad wymyślili idealne państwo, spisali swoje ustalenia i zostawili projekt urzędzenia socjalnej Polski, który [...] nie mógł zostać zrealizowany”⁷.

Badana problematyka mieści się w zakresie polityki historycznej. W Polsce przeszłość stała się bardzo ważnym polem rywalizacji politycznej oraz budowania pamięci zbiorowej, pozwalającym środowiskom politycznym wpływać na postawy i zachowania w celu konsolidacji i budowania świadomości zbiorowej. Przedmiotowy artykuł ma na celu przedstawienie i ocenę podstawowych linii podziałów w odniesieniu do znaczenia i skutków Okrągłego Stołu oraz sposobów wykorzystania symboliki wydarzeń sprzed 30 lat do walki politycznej. Przywołana wcześniej uchwała Sejmu RP z 2009 r., przyjęta dopiero 20 lat po tym historycznym wydarzeniu, pozwala stwierdzić, że stosunek elit politycznych do Okrągłego Stołu był zmienny i uzależniony przede wszystkim od dwóch kwestii: a) miejsca w strukturze władzy państwowej i stosunku do III Rzeczypospolitej, b) potrzeb wynikających z aktualnej rywalizacji politycznej. Motywacje te uniemożliwiły wypracowanie w miarę jednolitego poglądu i przekazu na temat Okrągłego Stołu, co przełożyło się na przegraną przez Polaków narrację o ważne dla transformacji systemowej w Europie Środkowowschodniej fakty. Dla „świata” przewrót w tej jego części rozpoczął się od upadku muru berlińskiego, a nie od dziesięcioletniej walki „Solidarności” zakończonej utworzeniem przez Tadeusza Mazowieckiego rządu. Przekaz ten zostanie jeszcze wzmocniony, gdy mur berliński zostanie wpisany — jako symbol narodzin i upadku komunizmu — na listę dziedzictwa UNESCO.

II. OCENA OKRĄGŁEGO STOŁU ZALEŻNA OD MIEJSCA W STRUKTURZE WŁADZY PAŃSTWOWEJ I STOSUNKU DO III RZECZYPOSPOLITEJ

Miejsce w strukturze władzy państwowej, tj. bycie partią rządzącą czy opozycyjną i stosunek do III RP, miały wpływ na powstanie dwóch narracji o Okrągłym Stole — tzw. czarnej i białej legendy, które stały się jednocześnie radykalnie odmienną oceną polskiego państwa i odmiennego postrzegania tych samych wydarzeń⁸. Niewątpliwie dla części polskiej elity politycznej, ale i środowisk opiniotwórczych, uczonych i publicystów, współtworzących białą legendę, sens Okrągłego Stołu sprowadzał się do optymalnego modelu przejścia z systemu niedemokratycznego do demokratycznego, który przede wszystkim oznaczał możliwość uniknięcia rozlewu krwi i podjęcia reform w państwie. Okrągły Stół był więc pozytywnym symbolem początku zmian, pokojową drogą do rzeczywistej demokracji, gospodarki rynkowej i społeczeństwa obywatelskiego.

Pogląd ten głosili i utrwalali głównie politycy będący kreatorami porozumienia przy Okrągłym Stole z kręgu byłej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej [dalej: PZPR],

⁷ P. Kowal, *Czarna legenda Okrągłego Stołu*, „Rzeczpospolita”, 14 II 2019, nr 38, s. A3. O wizji socjalnego państwa w pierwszej wydanej w Polsce monografii o Okrągłym Stole *vide* K. Trembicka, *Okrągły Stół w Polsce: studium o porozumieniu politycznym*, Lublin 2003 (rozdziały III i IV).

⁸ A. Dudek, *Dwie legendy III RP*, „Dziennik”, 29 IX 2007, nr 235, s. 6; A. Dudek, *Kulisy III RP: „okrągły stół”*, „Wprost”, 7 II 1999, nr 6, s. 36.

opozycji demokratycznej, zgromadzeni w środowiskach liberalno-demokratycznych i socjaldemokratycznych, wspierani przez ważne opiniotwórcze media („Gazeta Wyborcza”, „Polityka”, TVN), będący u władzy w państwie przez większą część istnienia III RP. Na ogół podkreślano trzy okoliczności. Po pierwsze, Okrągły Stół był oryginalnym i polskim wydarzeniem, które owocowało debatą, jeżeli nie nad zasadniczą zmianą ustrojową, to co najmniej głęboką demokratyzacją państwa. Okrągły Stół miał być towarem eksportowym, niejako polską coca colą⁹. Tego typu wypowiedzi pojawiały się zwłaszcza przy okazji okrągłych rocznie organizowanych przez ośrodek prezydencki, gdy głową państwa był Aleksander Kwaśniewski. Wówczas chodziło o podkreślenie rangi uczestników i przekonania, że już w 1988 r., a na pewno w trakcie rozmów przy Okrągłym Stole podjęli oni działania na rzecz urzeczywistnienia w Polsce demokracji oraz radykalnych zmian gospodarczych, a następnie tę wizję zrealizowali.

Przekaz ten nie był prawdziwy. Po pierwsze, Okrągły Stół w Polsce nie był wydarzeniem oryginalnym. Tego typu przedsięwzięcia były znane w dziejach (np. obrady w willi polityka brytyjskiego Williama Harcourta z 1887 r., gdy chciał przeciwdziałać konfliktom frakcyjnym w Partii Liberalnej, kontynuatorce stronnictwa wigów). W czasach mniej odległych pierwowzorem Okrągłego Stołu w Polsce były tzw. pakt z Moncloa z października 1977 r., zawarte między rządzącymi wówczas frankistami a hiszpańską opozycją. W Hiszpanii elita polityczna osiągnęła kompromis w sprawie całłościowego programu gospodarczego, ograniczeń w sferze polityki społecznej, działalności związków zawodowych i wielu innych spraw. Poza tym przejście z systemów niedemokratycznych do demokracji poprzez negocjacje, kompromisy i porozumienia było cechą charakterystyczną „trzeciej fali demokratyzacji”, która rozpoczęła się w 1974 r. (rewolucją goździków w Portugalii), miała charakter globalny¹⁰ i doprowadziła do przekształceń systemowych w kilkudziesięciu państwach na świecie. Zmiany w wyniku krwawych walk zbrojnych zaszły jedynie w kilku miejscach¹¹.

Po drugie, występujący przy Okrągłym Stole po stronie koalicyjno-rządowej powiększyli także zakres zmian ustrojowych, jakie zaproponowali, a następnie zrealizowali. Natomiast PZPR chciała kontrolowanej reformy socjalizmu, nie przewidywała wówczas daleko idących zmian systemu politycznego ani utraty władzy politycznej. Kilka ustępstw na rzecz opozycji politycznej za jej udział w wyborach miało pomóc uzyskać legitymizację władzy i wkomponować opozycję w istniejący system. Trzeba także wiedzieć, że na ostateczny efekt, czyli przyspieszenie zmiany systemowej — oprócz oczywistego heroizmu opozycji antykomunistycznej i zmęczenia społeczeństwa polskiego komunizmem — miał wpływ także przypadek w formie ewidentnego błędu rządzących, jakim był kształt ordynacji wyborczej do Sejmu i wymóg 50-procentowego poparcia dla kandydata na liście krajowej.

⁹ Vide W. Duda, *Okrągły Stół, czyli nasza coca cola*, „Życie”, 9 II 1999, nr 33, s. 23.

¹⁰ S.P. Huntington, *Trzecia fala demokratyzacji*, przełożył A. Dziurdzik, Warszawa 1995, s. 9 i n.

¹¹ W Panamie, w Grenadzie, w Portugalii i Rumunii. Znaczące walki między oddziałami wojsk toczyły się jeszcze na Filipinach, w Boliwii i w Nikaragui.

Po trzecie, niepoparte dowodami, a nawet podważane przez decydentów świadków historii były twierdzenia, że Okrągły Stół zapobiegł rozlewowi krwi¹². O ile takie twierdzenie można jeszcze zrozumieć w odniesieniu do czasu obrad, gdy uczestnicy nie mieli wiedzy o szybko zmieniającej się sytuacji w ZSRR i zbliżającym się upadku systemu, o tyle trudniej zrozumieć, dlaczego taką tezę głoszono po 1989 r. Taką alternatywę dementował Wojciech Jaruzelski, który nie widział realnego zagrożenia, a w kręgach wojska dostrzegał co „najwyżej pomruki niezadowolenia. [...] Z MSW dochodziły groźniejsze sygnały. [...] Jednak frontalnego zderzenia się nie spodziewałem”¹³.

W narracji tworzonej przez aktywnych uczestników obrad i twórców III RP nie uwzględniano kilku ważnych faktów, które miały związek z przyczynami i niektórymi skutkami Okrągłego Stołu, bagatelizowanymi, a nawet przemilczanymi jako sprzeczne z lansowanym przekazem. Chodzi przede wszystkim o:

1. Zewnętrzny kontekst zmiany systemowej w Polsce zarówno w odniesieniu do skutków wydarzeń w skali globalnej (przegranej przez ZSRR rywalizacji ze Stanami Zjednoczonymi, która zaowocowała decyzją o podjęciu reform, aby uratować system i pozycję mocarstwową państwa), jak i regionalnej (wpływu Michaiła Gorbaczowa i radzieckich służb specjalnych na zmiany w radzieckiej strefie wpływów). Jeżeli już pojawiał się ten element, to raczej poprzez pokazanie wsparcia polityków Europy Zachodniej i USA dla wyboru W. Jaruzelskiego na prezydenta Polski.

2. Wspomniane już wcześniej bagatelizowanie przez elitę polityczną w Polsce niekorzystnych dla PZPR rezultatów wyborów z 4 czerwca 1989 r., a następnie nowelizacji ordynacji wyborczej między pierwszą a drugą turą głosowania, tak aby 33 mandaty stracone przez stronę koalicyjno-rządową z listy krajowej przenieść do okręgów i utrzymać kontrakt. Na ogół pomijano także związek między porozumieniem przy Okrągłym Stole a zasobami elity politycznej w III RP.

Odmierna narracja — budowana i utrwalana przez środowiska lokowane po prawej stronie sceny politycznej w Polsce, tylko przez krótki czas będące u władzy bądź stale w opozycji i kontestujące III RP (Zjednoczenie Chrześcijańsko Narodowe, Konfederacja Polski Niepodległej, Solidarność Walcząca, Solidarna Polska, Kukiz'15, kluby „Gazety Polskiej”) pokazuje Okrągły Stół dwojako — jako miejsce: a) w którym dyskutowano o warunkach, na jakich komuniści zgodzą się bezpiecznie oddać władzę, b) gdzie zawarto porozumienie rodzące różne negatywne skutki¹⁴. Kwestionowano jednocześnie podstawowe elementy narracji przeciwników politycznych.

¹² J. Nowak-Jeziorański mówił o takiej możliwości przy okazji 10. rocznicy, w kontekście groźby totalnego załamania gospodarki i wybuchu społecznego: „ekipa rządząca musiałaby bronić siłą już nie tylko władzy, lecz także własnej skóry i życia. Możliwy był scenariusz najgorszy, a więc krwawe zwycięstwo przemocy, a w jego wyniku dojście do władzy najgorszych stalinowskich elementów, nie tylko w Polsce, ale także na Kremlu”; P. Smoleński, *Obrona ruchoma*, „Gazeta Wyborcza”, 6–7 II 1999, nr 31, s. 12.

¹³ *Vide Debata w 20. rocznicę okrągłego stołu*, strona internetowa TVP, <www.tvp.pl/historia/aktualności>, s. 7, dostęp 17 IV 2009.

¹⁴ *Vide K. Trembicka, Okrągły Stół w Polsce — mity i stereotypy*, „Studia Polityczne” 2005, nr 15, s. 96, 102.

Według zwolenników tego sposobu myślenia (np. Antoni Macierewicz, Kornel Morawiecki, Wiesław Chrzanowski) zasiadanie przez opozycję do rozmów z komunistami było nie tylko zbędne, ale — co więcej — było ono błędem. System komunistyczny i tak by upadł, więc los komunizmu był przesądzony, ponieważ ZSRR przegrał ze Stanami Zjednoczonymi wyścig zbrojeń. Nie było potrzeby zawierania kontraktu, należało czekać¹⁵. Wskazywali, że 1989 r. wcale nie był przełomowy i przywoływali negatywny skutek, jakim była zmiana systemu komunistycznego na postkomunistyczny, sprzeczny z istotą demokracji, w którym ujawniły się różnorodne patologie. Dawni promineneci partyjni pozostali w polityce lub na niezwykle korzystnych warunkach odeszli na emerytury czy do świata biznesu. Przez długi czas podtrzymywano tezę o zdradzie elity solidarnościowej w Magdalence, czyli ośrodku rządowym, w którym w wąskim gronie negocjowano szczegóły kontraktu¹⁶.

Kolejne rocznice pozwalały przedstawicielom małych partii i środowisk politycznych wyrazić sprzeciw wobec ewentualnych uchwał Sejmu i w ten sposób wykorzystać szansę zaistnienia w mediach. Przez pierwsze dwie dekady byli to politycy Solidarności Walczącej, w 2014 r. przedstawiciele Solidarnej Polski, a w 2019 r. Kukiz'15.

Należy stwierdzić, że w 2019 r. wśród utrwalających ten sposób myślenia o Okrągłym Stole mniej było polityków, a więcej publicystów. Film Cezarego Gmyza „Taśmy z Magdaleny” z wypowiedziami kilku obecnych w sferze publicznej komentatorów, dziennikarzy i działaczy społecznych i politycznych pozwolił na przypomnienie wszystkich znanych już i charakterystycznych dla czarnej legendy tezy: Okrągły Stół był *modus operandi* republiki Okrągłego Stołu, czyli niesprawiedliwej III Rzeczypospolitej, dodatkowo wydarzenie zmistyfikowane utrwalające takie negatywne zjawiska, jak: brak lustracji, dekomunizacji, dowartościowanie postkomunistów, którzy uzyskali status „normalnych polityków”, liczne patologie. Znamienne było ułożenie całego zła, które drążyło III RP, w środowisku politycznym Adama Michnika i w osobie Lecha Wałęsy.

Z ważnych dla historii III RP zdarzeń istotne było przypomnienie słabo zaznaczonych w świadomości społecznej trzech faktów: prośby o minutę ciszy za pomordowanych księży, zgłoszonej przez Władysława Siłę-Nowickiego w czasie spotkania inauguracyjnego w Pałacu Namiestnikowskim, zmiana ordynacji wyborczej w trakcie wyborów „kontraktowych” i represje fizyczne (po prostu bicie ludzi na placu

¹⁵ „Gołym okiem było widać, że system się chwieje, a dni komunistów są policzone — mówił po latach Kornel Morawiecki z Solidarności Walczącej. Komuniści musieli więc szukać ratunku. Znaleźli go w rozmowach z opozycją”. Leszek Moczulski, lider KPN także wyrażał pewność, że „nie było potrzeby dyskusji z komunistami, bo ci słabli w oczach i odpuszczali”; *vide* W. Duda, *Kanty Okrągłego Stołu*, „Życie”, 13–14 II 1999, nr 36, s. 15. Podobne stanowisko prezentowali: W. Chrzanowski, *Pół wieku polityki, czyli rzecz o obronie czynnej. Z Wiesławem Chrzanowskim rozmawiali Piotr Mierecki i Bogusław Kiernicki*, Warszawa 1997, s. 432; S.M. Królak, *Czy istniała alternatywa dla „okrągłego stołu”?*, [w:] „Solidarność” a wychodzenie Polski z komunizmu. Studia i artykuły z okazji XV rocznicy powstania NSZZ „Solidarność”, red. L. Mażewski, W. Turek, Gdańsk 1995, s. 122.

¹⁶ T. Sakiewicz, *To wisiało w powietrzu*, „Gazeta Polska”, 29 VIII 1996, nr 35, s. 5.

Trzech Krzyży w Warszawie), gdy wybierano W. Jaruzelskiego na prezydenta¹⁷. Ważną częścią tego typu narracji było wskazanie, że zmiany w innych państwach komunistycznych nastąpiły szybciej, choć rozpoczęły się po Okrągłym Stole w Polsce.

W 2019 r. spośród znaczących polityków podobnie wypowiedział się Paweł Kukiz. Elementy czarnej legendy znaleźć można było u Andrzeja Zybortowicza, doradcy prezydenta Andrzeja Dudy, który 5 lutego, w trakcie debaty oksfordzkiej zorganizowanej w Pałacu Prezydenckim z młodzieżą, przypomniał wypowiedź Andrzeja Gwiazdy, że przy Okrągłym Stole komuniści podzielili się władzą ze swoimi agentami¹⁸. Znamienne, że od kilku lat nie było rozważań o tzw. zdradzie z Magdaleny. W tej sprawie widoczne były pozytywne efekty wypowiedzi Lecha Kaczyńskiego w czasie konferencji zorganizowanej w Pałacu Prezydenckim z okazji 20. rocznicy obrad¹⁹. Środowisko polityczne Lecha Kaczyńskiego i Jarosława Kaczyńskiego nie dzieliło opinii o zdradzie elit, uważało, że do obrad przy Okrągłym Stole należało zasiąść, ale nie było potrzeby, aby po zmianie sytuacji geopolitycznej i rozpadzie ZSRR podtrzymywać kontrakt.

Należy stwierdzić, że o ile trudne jest snucie dywagacji na temat związków między przyspieszonym końcem komunizmu a podjęciem przez część opozycji antykomunistycznej rozmów, o tyle kontestatorzy mieli rację przynajmniej w dwóch kwestiach.

Po pierwsze, materialne i niematerialne zyski „bycia” przy Okrągłym Stole były oczywiste. Beneficjentami były dwie grupy. Pierwsza to część opozycji, którą w różnorodnych klasyfikacjach określono jako demokratyczną, kreator porozumień przy Okrągłym Stole. Politycy z tego kręgu przede wszystkim znaleźli się na listach wyborczych do Sejmu i Senatu, jako reprezentacja Komitetu Obywatelskiego w czerwcu 1989 r. i na długie lata weszli w skład elity władzy. Grupa ta uzyskała ważne medium w formie „Gazety Wyborczej” i miała decydujący wpływ na sytuację polityczną w Polsce w pierwszych latach III RP. Beneficjentami były też grupy związane z policją polityczną, wywiadem wojskowym i funkcjonariusze PZPR. Rozpoczęty w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych proces uwłaszczenia nomenklatury miał na celu zmniejszenie frustracji aparatu partyjnego w okresie reformy, zniesienie braków rynkowych oraz usprawnienie gospodarki w części motywowanej osobistym interesem²⁰.

Przy Okrągłym Stole zagadnienia te nie były poruszane, co zapewne wynikało z dwóch powodów: niedocenienia przez opozycję konsekwencji już rozpoczętych

¹⁷ *Taśmy z Magdaleny*, reż. C. Gmyz, <www.film Polski.pl>; *Piotr Gontarczyk o Okrągłym Stole: Może byłoby lepiej gdyby go w ogóle nie było*, <www.tvp.info>, dostęp 20 IV 2019.

¹⁸ Wypowiedź P. Kukiza o Okrągłym Stole w „Wydarzeniach” z 6 lutego 2019 r., <www.polsatnews.pl/program.wydarzenia>, dostęp 6 II 2019; *Debata oksfordzka w przeddzień rocznicy obrad przy okrągłym stole*, <www.prezydent.pl>, dostęp 15 III 2019.

¹⁹ Wystąpienie prezydenta L. Kaczyńskiego z 6 lutego 2009 r. w Pałacu Prezydenckim, <www.prezydent.pl>, archiwum L. Kaczyńskiego, dostęp 15 III 2019.

²⁰ *Vide* J. Staniszkis, *Ontologia socjalizmu*, Warszawa 1989, s. 125 i n.; A. Zybortowicz, *W uścisku tajnych służb. Upadek komunizmu i układ postnomenklaturowy*, Warszawa 1993, s. 36–45.

procesów ekonomicznych, jakie zachodziły w Polsce, oraz prawdopodobnego potraktowania uwłaszczenia części aparatu władzy i z jednej strony jako ceny za zgodę na działanie „Solidarności”, a z drugiej jako zabezpieczenia przed niekontrolowanym atakiem na proces demokratyzacji w Polsce. Uwłaszczenie miało niewątpliwie ważne konsekwencje: wpłynęło na kształt elity ekonomicznej w Polsce, która w dużej części miała korzenie w PZPR²¹. W kontrze do realnych procesów uwłaszczeniowych, jakie zaszły w Polsce w latach osiemdziesiątych XX w., był sygnalizowany przez P. Kowalę, a wypracowany przy Okrągłym Stole projekt idealnego państwa socjalnego. Części elit solidarnościowych, ale i z kręgów PZPR wydawało się, że Polacy chcieli przede wszystkim skutecznego państwa opiekuńczego.

Po drugie, kontestatorzy Okrągłego Stołu w Polsce i zawartej umowy mieli rację, że postanowienia podejmowane przy okrągłych stołach w 1990 r. w innych państwach komunistycznych szły znacznie dalej. Stało się tak, ponieważ nastąpiły już po zmianie ustrojowej w Polsce i nie dotyczyły demokratyzacji, ale wprowadzenia demokracji: zdecydowano o przeprowadzeniu wolnych i demokratycznych wyborów do parlamentu, o zmianach w konstytucji w formie likwidacji przepisów o kierowniczej roli partii marksistowsko-leninowskiej, dyktaturze proletariatu, o wprowadzeniu pluralizmu politycznego.

III. OKRĄGŁY STÓŁ WYDARZENIEM PRZYDATNYM DO POLARYZOWANIA SCENY POLITYCZNEJ

Okrągły Stół oraz data pierwszej tury wyborów do Sejmu i Senatu przypadająca na 4 czerwca stały się w 2019 r. jeszcze jednym z przykładów polaryzacji sceny politycznej oraz wykorzystania wydarzenia do realizacji celów politycznych. Wydarzenia związane z Okrągłym Stołem zostały połączone z aktualnym i przybierającym na sile konfliktem politycznym w Polsce.

Środowiska polityczne będące w opozycji do rządzącej Zjednoczonej Prawicy uznały, że data 4 czerwca była przydatna do konsolidacji przede wszystkim przed nadchodzącymi wyborami parlamentarnymi przypadającymi jesienią 2019 r. Służyło temu zorganizowanie od 1 do 11 czerwca przez władze samorządowe w Gdańsku 11-dniowych uroczystości pod nazwą Święta Wolności i Solidarności. Zapowiedź, że jeżeli władze państwowe nie zorganizują uroczystości, to ten obowiązek przejmą samorządy, pojawiła się już w lutym i była niejako realizacją planu Pawła Adamowicza, prezydenta miasta, ogłoszonego na dwa dni przed jego tragiczną śmiercią, aby w czasie spotkania z udziałem przedstawicieli opozycji antykomunistycznej oraz uczestników obrad Okrągłego Stołu przeprowadzić cykl debat obywatelskich i międzynarodową konferencję na temat wydarzeń sprzed 30 lat²².

²¹ *Vide* E. Wnuk-Lipiński, *Demokratyczna rekonstrukcja. Z socjologii radykalnej zmiany społecznej*, Warszawa 1996, s. 131.

²² *Vide* List P. Adamowicza, w którym zaprosił do Gdańska na uroczystości 4 czerwca 2019 r., <www.gdansk.pl/wiadomosci>, dostęp 25 IV 2019.

Środowiska liberalno-demokratyczne potraktowały datę 4 czerwca jako symbol i znak rozpoznawczy określonego zachowania. Tak jak pierwszą turę wyborów do Sejmu poprzedzono dialogiem różnych sił politycznych wokół jednej idei, tak i tym razem miało być podobnie. Chodziło o stworzenie wielkiego ruchu społecznego i politycznego ludzi o różnych poglądach zdolnych do zwycięstwa. Wielka impreza w Europejskim Centrum Solidarności [dalej: ECS] z udziałem Donalda Tuska, szefa Rady Europejskiej, władz samorządowych miast polskich i licznych prominentnych gości, podobnie jak 30 lat temu, gdy opozycję antykomunistyczną wspierali znani zagraniczni artyści i politycy, miała dać impuls, aby poprzez stworzenie ruchu 4 czerwca pokonać Zjednoczoną Prawicę w wyborach parlamentarnych²³.

Zadbano także o rekwizyty. W okolicznościowej wystawie w ECS został wyeksponowany mebel w formie okrągłego stołu. Ważną częścią spotkania miał być nowy Okrągły Stół zorganizowany wokół pomnika Poległych Stoczniovców na placu Solidarności przed dawną Stoczną Gdańską. Okrągły Stół dał tej części sceny politycznej możliwość wyeksponowania i przeciwstawienia różnych wydarzeń i postaw: z jednej strony podjęcia dialogu sprzed 30 lat, kiedy „Oprawcy siedli do rozmów z ofiarami”, a z drugiej współczesnej niemożności porozumienia się²⁴.

Wspierający opozycję publicyści z pierwszą ideą połączyli różne inicjatywy i postacie: przede wszystkim niewspieranego przez rządzącą prawicę finału Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy, która w Polsce po 1989 r. miała być praktyczną realizacją przesłania „Solidarności”. Tragiczna śmierć P. Adamowicza w trakcie wielkiego finału stała się okazją do podkreślenia jego społecznej aktywności i uznania prezydenta za symboliczną postać Polski solidarnościowej. Wyrazy uznania, a nawet jego gloryfikacja były w wyraźnej kontrze do zarzutów prokuratury odnoszących się do niejasnych zeznań majątkowych i wcześniejszych mało przekonujących wyjaśnień prezydenta w tej sprawie. Niejako zapomniano, że P. Adamowicz — m.in. z uwagi na ciężące na nim zarzuty — nie uzyskał poparcia Platformy Obywatelskiej, z którą był politycznie związany, a o stanowisko prezydenta ubiegał się z własnym komitetem wyborczym. Z kolei postać o. Ludwika Wiśniewskiego, krytycznego wobec sposobu dyskursu politycznego w Polsce, pozwoliła na kreowanie drugiego symbolu oraz przeciwstawienie go postaciom i instytucjom łączonym z drugą stroną sporu politycznego. Tak jak P. Adamowicz stał się współczesną emanacją idei solidarności, a Jerzy Owsiak i jego Orkiestra solidarnościowego ruchu społecznego, tak L. Wiśniewski stał się synonimem Kościoła, który kształtował etyczny profil wcześniejszej — w domyśle tej „lepszey” — „Solidarności”. Postawę o. Wiśniewskiego przeciwstawiono Kościołowi instytucjonalnemu. Krytycyzm wobec Kościoła

²³ *Dulkiewicz: Tusk przemówi w Gdańsku*, wywiad, <www.gazetaprawna.pl>, dostęp 15 V 2019.

²⁴ Tego typu przekaz został wzmocniony przez uczonych, wcześniej polityków związanych ze środowiskiem liberalno-demokratycznym w Gdańsku, choćby w trakcie wykładu z 19 marca 2019 r. wygłoszonego przez A. Halla w ramach cyklu debat obywatelskich „Czy kompromis polityczny prowadzi do pojednania. Przypadek Polski (1989–2019) i Hiszpanii (1976–2019)” (transmitowany na oficjalnym portalu władz miasta <www.gdansk.pl>).

katolickiego i poszukiwanie nowych symboli były tłumaczone dwoma powodami: po pierwsze, dokonany wybror polityczny, a mianowicie wsparciem przez Kościół prawicy, krytycznej wobec Okrągłego Stołu oraz kwestionującej porządek polityczny III RP; po drugie, stosunkowo szybkie — już w latach dziewięćdziesiątych XX w. — zatarcie własnej roli w negocjacjach²⁵.

Data 4 czerwca stała się dla opozycji politycznej okazją nie tylko do konsolidacji sił, uzasadnienia składu listy wyborczej do Parlamentu Europejskiego, na której znaleźli się także prominentni politycy Sojuszu Lewicy Demokratycznej, będący wcześniej w aparacie władzy Polski Ludowej, ale także do podkreślenia znaczenia nadchodzących wyborów. Zbliżające się wybory miały być tak samo ważne, jak wybory w 1989 r., ponieważ oznaczały „czy nie pójdziemy drogą na Wschód, drogą kłamstwa, nadużywania aparatu sprawiedliwości, czy nadrobimy te straty i będziemy dołączać do Zachodu”²⁶. Względny walki politycznej uzasadniły nieoczekiwaną zmianę ról: po 30 latach politycy, którzy nie uczestniczyli w obradach i byli wobec nich krytyczni, ale w III RP byli lokowani po jednej stronie sporu, zdolali docenić wartość Okrągłego Stołu²⁷. Przypadająca rocznica stała się także okazją do pomniejszenia skuteczności polityków sprawujących władzę współcześnie z rządzącymi wcześniej. Przywołanym przykładem było zderzenie dwóch rocznic i wskazanie obecnych na nich gości: z jednej strony 25. rocznicy Okrągłego Stołu, gdy na placu Zamkowym w Warszawie wystąpił Barack Obama, prezydent Stanów Zjednoczonych, a z drugiej strony brak tak ważnych przywódców na uroczystościach organizowanych pięć lat później²⁸.

Zmianę, jaka nastąpiła po stronie przynajmniej części dotychczasowych krytyków Okrągłego Stołu identyfikowanych z partiami politycznymi lokowanymi na prawicy, wyrażały w lutym 2019 r. przede wszystkim wypowiedzi prezydenta A. Dudy, premiera Mateusza Morawieckiego oraz polityków Prawa i Sprawiedliwości. O ile prezydent i premier jeszcze rok wcześniej mówili o wysokiej cenie, jaką Polska zapłaciła za „bezkrwawą rewolucję” (np. pozostawienie w Sądzie Najwyższym sędziów orzekających w stanie wojennym), o tyle w 2019 r. w Okrągłym Stole dostrzegli moment przełomowy, uruchamiający „lawinę pozytywnych wydarzeń”, które mimo różnych problemów

²⁵ P. Krysiak, *Urodziliśmy się 4 czerwca*, „Gazeta Wyborcza”, 9–10 II 2019, nr 34, s. 8; M. Beylin, *Miedzy Kiszczakiem a Wałęsą siedzieli biskupi. Kościół „zapomniał”, że był współtwórcą Okrągłego Stołu*, „Gazeta Wyborcza”, 11 II 2019, nr 35 (dodatek „Ale Historia”). O roli Kościoła przy Okrągłym Stole *vide* K. Trembicka, *Mediator, obserwator i świadek historii. Kościół katolicki wobec Okrągłego Stołu*, [w:] *Kościół — religia — myśl katolicka. Księga Jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Pana Profesora Antoniego Mieczkowskiego*, red. E. Maj *et al.*, Lublin 2012.

²⁶ *PO licytuje się z PiS na populizm — rozmowa z L. Balcerowiczem*, „Rzeczpospolita”, 25 II 2019, nr 47, s. A6.

²⁷ Wywiad z B. Borusewiczem przeprowadzony 6 lutego 2019 r. przez K. Kolendę-Zalewską, <https://fakty.tvn24.pl/Fakty-po-faktach>, dostęp 23 IV 2019; Bronisław Komorowski: *byłem przeciwnikiem Okrągłego Stołu*, <<https://wiadomosci.wp.pl>>, dostęp 23 IV 2019.

²⁸ *Vide* wypowiedź G. Schetyny z 28 IV 2019 r. o organizacji uroczystości 4 czerwca, <www.polsatnews.pl/wiadomosci>, dostęp 15 V 2019; wypowiedź B. Komorowskiego z 2 czerwca 2019 r. o znaczeniu uroczystości z okazji wyborów z 4 czerwca 1989 roku, <<https://www.polsatnews.pl/program/prezydencji-premierzy>>, dostęp 2 VI 2019.

i licznych patologii przyniosły bilans dodatni. Ważne było przede wszystkim odrzucenie listy krajowej jako jednoznaczne zanegowanie władzy komunistycznej²⁹.

Środowisko Zjednoczonej Prawicy z datą 4 czerwca było skłonne połączyć różne wydarzenia i generalnie inne niż pierwsza tura wyborów kontraktowych: przede wszystkim obalenie w 1992 r. rządu z Janem Olszewskim jako premierem oraz pielgrzymkę Jana Pawła II do Polski. Eksponowano zwłaszcza moment, kiedy papież wypowiedział ważne słowa „*Niech zstąpi Duch Twój i odnowi oblicze ziemi. Tej ziemi!*” (było to 2 czerwca 1979 r. na placu Zwycięstwa w Warszawie), których następstwem było powstanie „Solidarności”³⁰.

Zapowiedź zorganizowania obchodów rocznicy 4 czerwca 1989 r. była reaktywna i pojawiła się dopiero w odpowiedzi na planowane uroczystości w Gdańsku. W rzeczywistości oznaczała organizowanie dwóch konkurencyjnych uroczystości: w Gdańsku z udziałem wszystkich środowisk politycznych pozostających w opozycji i krytycznych wobec rządzącej prawicy, a w Warszawie z udziałem władz państwowych. Brak konsensu w kwestii sposobu obchodzenia rocznicy był widoczny w Gdańsku. Lokalna „Solidarność” podjęła próbę zablokowania możliwości zorganizowania obchodów wokół pomnika Poległych Stoczniovców na placu Solidarności. 29 marca 2019 r. uzyskała od wojewody pomorskiego zgodę na cykliczne, całodobowe zgromadzenie na placu Solidarności, m.in. 4 czerwca, przez co uniemożliwiła władzom Gdańska zorganizowanie zaplanowanych tam uroczystości. Motywy działania wytłumaczył Karol Guzikiewicz, wiceprzewodniczący organizacji: „Od godz. 6.00 do 22.00 każdy ma prawo przyjść, złożyć kwiaty, czy to komunista, czy lewak. Ale nie dam bezcześcić pomnika. Nie chcę tam przemówień, nie będzie wieców, ani okrągłych stołów. Pomnik jest miejscem kultu religijnego, jest poświęcony. Pomnik traktujemy jak grób”³¹. Jeszcze wcześniej „Solidarność” sprzeciwiła się używaniu

²⁹ *Prezydent w Polsat News o Okrągłym Stole: bilans nie jest jednoznacznie pozytywny, ale jest dodatni*, www.polsatnews.pl, dostęp 5 II 2019; wypowiedź M. Morawieckiego o znaczeniu Okrągłego Stołu z 6 lutego dla Wydarzeń, <www.polsat.pl>, program „Wydarzenia”, dostęp 7 II 2019; wypowiedź P. Szefernakera o znaczeniu Okrągłego Stołu z 6 lutego 2019 r., <www.polsatnews.pl>, program „Graf-fiti”, dostęp 7 II 2019. W wypowiedzi tego ostatniego pojawiło się pytanie o potrzebę tzw. grubej kreski. O odcięciu przeszłości grubą kreską, rozumianą jako niebranie przez ekipę solidarnościową odpowiedzialności za winy poprzedników, mówił w *exposé* premier T. Mazowiecki. Część klasy politycznej interpretowała tę wypowiedź niezgodnie z intencją premiera jako zgodę na brak rozliczeń za łamanie prawa w Polsce Ludowej.

³⁰ *Vide* wypowiedź J. Selina o obchodach rocznicy 4 czerwca z 6 lutego 2019 r., <www.polsatnews.pl>, program „Wydarzenia i Opinie”, dostęp 7 II 2019. Projekt uchwały, aby przy okazji obchodów 30. rocznicy wyborów z 1989 r. upamiętnić 40. rocznicę pielgrzymki Jana Pawła II do Polski zgłosili radni PiS 30 maja 2019 r. podczas sesji Rady Warszawy. Podkreślili w nim także, że „ogromne nadzieje, jakie wielu rodaków wiązało z wyborami 4 czerwca 1989 roku nie zostały w pełni spełnione, co szczególnie wyraz znalazło w zatrzymaniu lustracji i doprowadzeniu do odwołania w nocy z 4 na 5 czerwca 1992 roku rządu Jana Olszewskiego”, *Stanowisko Rady m.st. Warszawy w sprawie przypadających w czerwcu rocznic związanych z polskimi przemianami ustrojowymi*, <<http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci>>, dostęp 30 V 2019.

³¹ Na konferencji na placu Solidarności 1 kwietnia K. Guzikiewicz wypowiedział się też na temat Okrągłego Stołu: „Z jednej strony 4 czerwca to jest zwycięstwo Senatu w 100 procentach, a Sejmu w 35 procentach. Dzisiaj wiemy, że to nie było zwycięstwo „Solidarności”, tylko to było zwycięstwo

symboli związku przez ECS, zarzuciła lokalnym władzom upolitycznianie Centrum i uczestnictwo w sporze politycznym, poprzez jednoznaczne opowiedzenie się po przeciwnej stronie. Ostatecznie dopiero na kilka dni przed uroczystościami doszło do porozumienia. Gdańska „Solidarność” zgodziła się na ustawienie Okrągłego Stołu na placu Solidarności i zorganizowanie debaty samorządowców na temat naprawy ustroju Rzeczypospolitej.

Obie strony politycznego sporu świętowały oddzielnie. 3 czerwca 2019 r. w Gdańsku przebywał premier M. Morawiecki, który uczestniczył w zorganizowanej przez „Solidarność” konferencji naukowej z okazji 40. rocznicy pierwszej pielgrzymki Jana Pawła II do Polski³². Dzień później odbyły się główne uroczystości w Gdańsku i w Warszawie. Te pierwsze przebiegły w cieniu głównego wydarzenia dnia — rekonstrukcji rządu. Zapowiadane na kilka miesięcy wcześniej uroczystości, mimo że w imprezie wzięli udział liczni prominentni goście, jak byli prezydenci Polski Lech Wałęsa, Aleksander Kwaśniewski i Bronisław Komorowski, oraz Donald Tusk, prezydenci licznych miast, to — jak można sądzić — nie stały się katalizatorem zapowiadanego przełomu politycznego. Najprawdopodobniej dlatego, że odbyły się po porażce Koalicji Europejskiej w wyborach do Parlamentu Europejskiego z 26 maja 2019 r. Nie powołano ruchu 4 czerwca, niemniej pojawiła się ze strony D. Tuska propozycja budowy jeszcze szerszej niż w wyborach do Parlamentu Europejskiego koalicji, dodatkowo z udziałem środowisk samorządowych, koncentracja na wyborach do Senatu, aby zrobić „powtórkę” sprzed 30 lat³³. Odwołanie się do sukcesu i spuścizny opozycji antykomunistycznej z 1989 r. stawiało po przeciwległej stronie współczesną pravicę identyfikowaną z pokonaną w wyborach do Senatu stroną koalicyjno-rządową. W tym przypadku oczywistym paradoksem był fakt, że 30 lat temu wśród zwycięskich senatorów strony solidarnościowej znalazł się J. Kaczyński, lider Zjednoczonej Prawicy, natomiast w 2019 r. po stronie Koalicji Europejskiej, wspartej przez Tuska, byli funkcjonariusze komunistycznej władzy.

Zachowanie Polaków z 4 czerwca 1989 r. zostało przez moment uznane za znak rozpoznawczy określonej postawy także przez pravicę za sprawą Jana Pospieszalskiego, publicysty wspierającego obóz rządzący. Zwycięstwo Zjednoczonej Prawicy z 26 maja 2019 r. w wyborach do Parlamentu Europejskiego miało być taką samą reakcją, jak 30 lat temu: po jednej stronie były tzw. elity, które przyznały sobie prawo, aby „mówić, jak ma być”, a po drugiej stronie naród odrzucający „ten sposób myślenia, analogicznie jak 4 czerwca”³⁴.

Jaruzelskiego, Kiszczaka, ubeków, którzy się przez 30 lat uwłaszczyli. Polskie państwo nie potrafiło przez 30 lat skazać zbrodniarzy”; *vide Okrągły Stół to była ochrona dla morderców z SB i wojska. Zablokuję to!*, <<https://opinie.wp.pl>>, dostęp 25 IV 2019.

³² *Obchody 4 czerwca. Spotkanie premiera i prezydent Gdańska. Bardzo słaba prowokacja*, <<https://wiadomosci.wp.pl>>, dostęp 3 VI 2019.

³³ D. Tusk w Gdańsku. Przemówienie na 30. rocznicę 4 czerwca, <<https://wiadomosci.wp.pl>>, dostęp 1 VI 2019.

³⁴ Wypowiedź J. Pospieszalskiego z 1 czerwca 2019 r. o wyborach do Parlamentu Europejskiego, <www.tvp.info.salon-dziennikarski>, dostęp 1 VI 2019.

Uroczystości upamiętniające wydarzenia sprzed 30 lat odbyły się 4 czerwca 2019 r. w Senacie. Uczestniczyli w nich czołowi politycy: prezydent, premier, parlamentarzyści i liczni ministrowie, senatorowie poprzednich kadencji. Prezydent i premier przypomnieli znaczenie wolnych wyborów do tej izby parlamentu³⁵.

Generalnie, jak się wydaje, spór o rocznicę i formę świętowania brał się stąd, że dla rządzącej Zjednoczonej Prawicy upadek komunizmu wiązał się z heroizmem robotników w Stoczni Gdańskiej i walką „Solidarności”, a nie z datą 4 czerwca czy czynami poszczególnych działaczy³⁶. Temu służyła inicjatywa rządu, aby Stocznia Gdańską wpisać na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Sens wpisywania Stoczni Gdańskiej na listę UNESCO uzasadniła Magdalena Gawin, wiceminister kultury i dziedzictwa narodowego: „Obawiam się, że pamięć o «Solidarności» w perspektywie 20–30 lat będzie zepchnięta na margines pamięci lokalnej. Zabezpieczenie wpisu do UNESCO daje gwarancję całemu narodowi, że świat będzie pamiętał o dorobku «Solidarności»”³⁷. Inicjatywa rządu zderzyła się z interesami lokalnych elit gdańskich³⁸.

IV. WNIOSKI

Z rozważań odnoszących się do problematyki postrzegania Okrągłego Stołu w Polsce można wyciągnąć przede wszystkim dwa wnioski.

Po pierwsze, spory o znaczenie i skutki oraz symbolikę wydarzenia sprzed 30 lat były ważnym polem rywalizacji politycznej, ponieważ pozwalały środowiskom politycznym wpływać na postawy i zbiorowe zachowania w celu mobilizacji do skutecznej walki politycznej. Stosunek elit politycznych do Okrągłego Stołu był zmienny. Akceptacja bądź mniejszy czy większy krytycyzm wobec porozumienia stron był pochodną miejsca zajmowanego w strukturze władzy państwowej i stosunku do III Rzeczypospolitej. Siły polityczne sprawujące przez większość lat istnienia III RP władzę polityczną aprobowaly Okrągły Stół jako skuteczny sposób wyjścia z komunizmu. Środowiska pozostające w opozycji w Okrągłym Stole widziały przede wszystkim liczne negatywne skutki, a partie pozaparlamentarne kwestionowały na ogół sens zasiadania do rozmów z komunistami.

Po drugie, uchwała Sejmu z 2009 r., w której klasie politycznej udało się docenić wysiłek sprzed lat, nie przekreśliła możliwości wykorzystywania symboliki Okrągłego

³⁵ *W parlamencie uroczyste posiedzenie Senatu z udziałem prezydenta i premiera*, <www.pap.pl/aktualnosci/new>, dostęp 4 VI 2019.

³⁶ *Vide* wypowiedź J. Dziedziczaka, posła PiS z 11 maja 2019 r., <<https://vod.tvp.pl/website/studio-polska>>, dostęp 11 V 2019.

³⁷ *Stocznia Gdańska 100. Pomnikiem Historii na 100-lecie niepodległości*, <www.mkidn.gov.pl>, dostęp 15 V 2019.

³⁸ „Teraz wpisywanie tego do UNESCO, kiedy właściciele tej ziemi, inwestorzy, mają już pozwolenie na budowę [...] Kto zapłaci te koszty?”, powiedział J. Borowczak, poseł PO–KO i były działacz „Solidarności” w dyskusji z M. Gawin, wiceministrem kultury i dziedzictwa narodowego w programie „O co chodzi?”; *vide* wypowiedź J. Borowczaka oraz M. Gawin z 9 maja 2019 r. w dyskusji dotyczącej wpisania Stoczni Gdańskiej na listę UNESCO, <www.tvp.info>, dostęp 15 V 2019; *Stocznia Gdańska 100. Pomnikiem Historii na 100-lecie niepodległości*, <www.mkidn.gov.pl>, dostęp 15 V 2019.

Stołu na potrzeby aktualnej rywalizacji politycznej. Przypadająca w 2019 r. 30. rocznica pozwoliła na wzmocnienie polaryzacji między środowiskiem opozycji politycznej a rządzącą Zjednoczoną Prawicą. Symboliczna data 4 czerwca stała się dla opozycji politycznej okazją do konsolidacji sił, ale i do uzasadnienia różnorodnego składu listy wyborczej do Parlamentu Europejskiego. Zjednoczona Prawica została zmuszona do zorganizowania odrębnych uroczystości, w czasie których uwypukliła znaczenie demokratycznych wyborów do Senatu.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

- Bronisław Komorowski: byłem przeciwnikiem Okrągłego Stołu*, <<https://wiadomosci.wp.pl>>.
- Chrzanowski W., *Pół wieku polityki, czyli rzecz o obronie czynnej*. Z Wiesławem Chrzanowskim rozmawiali Piotr Mierecki i Bogusław Kiernicki, Inicjatywa Wydawnicza Ad Astra, Warszawa 1997.
- Debata oksfordzka w przeddzień rocznicy obrad przy okrągłym stole, strona internetowa Prezydenta RP, <www.prezydent.pl>.
- Debata w 20. rocznicę okrągłego stołu, strona internetowa TVP, <www.tvp.pl/historia/aktualnosci>.
- Dekret z dnia 12 czerwca 1989 r. o zmianie ustawy — Ordynacja wyborcza do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej X kadencji, na lata 1989–1993, Dz.U. z 1989 r. nr 36, poz. 198.
- Donald Tusk w Gdańsku. Przemówienie na 30. rocznicę 4 czerwca, strona internetowa portalu Wirtualna Polska, <<https://wiadomosci.wp.pl>>.
- Dulkiewicz: Tusk przemówi w Gdańsku, wywiad, strona internetowa <www.gazetaprawna.pl>.
- Piotr Gontarczyk o Okrągłym Stole: Może byłoby lepiej gdyby go w ogóle nie było, strona internetowa TVP, <www.tvp.info>.
- Porozumienia Okrągłego Stołu, Warszawa 6 lutego–5 kwietnia 1989 r., NSZZ „Solidarność” Region Warmińsko-Mazurski 1989.
- Prezydent w Polsat News o Okrągłym Stole: bilans nie jest jednoznacznie pozytywny, ale jest dodatni, strona internetowa portalu Polsat, <www.polsatnews.pl>.
- PO licytuje się z PiS na populizm — rozmowa z L. Balcerowiczem, „Rzeczpospolita”, 25 II 2019, nr 47.
- Obchody 4 czerwca. Spotkanie premiera i prezydent Gdańska. Bardzo słaba prowokacja, strona internetowa portalu Wirtualna Polska, <<https://wiadomosci.wp.pl>>.
- Okrągły Stół to była ochrona dla morderców z SB i wojska. Zablokuję to!, strona internetowa portalu Wirtualna Polska, <<https://opinie.wp.pl>>.
- List Pawła Adamowicza, w którym zaprosił do Gdańska na uroczystości 4 czerwca 2019 r., strona internetowa miasta Gdańska, <www.gdansk.pl/wiadomosci>.
- Protokół głosowania i wyboru posłów z krajowej listy wyborczej, strona internetowa Prezydenta RP, <www.prezydent.pl>.
- Uchwała Sejmu RP z dnia 23 stycznia 2009 r. w sprawie uczczenia rocznicy rozpoczęcia obrad Okrągłego Stołu i odzyskania przez Polskę wolności, strona internetowa Sejmu RP, <www.orka.sejm.gov.pl>.
- Stanowisko Rady m.st. Warszawy w sprawie przypadających w czerwcu rocznic związanych z polskimi przemianami ustrojowymi, strona internetowa portalu gazeta.pl, <<http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci>>.

Taśmy z Magdalenki, reż. Cezary Gmyz, strona internetowa bazy filmu polskiego, <www.film-polski.pl>.

Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Dz.U. z 1989 r. nr 19, poz. 101.

Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. — Ordynacja wyborcza do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej X kadencji, na lata 1989–1993, Dz.U. z 1989 r. nr 19, poz. 102.

Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. — Prawo o stowarzyszeniach, Dz.U. z 1989 r. nr 20 poz. 104.

Ustawa z dnia 30 maja 1989 r. o zmianie ustawy — Prawo prasowe, Dz.U. z 1989 r. nr 34 poz. 187.

W parlamencie uroczyste posiedzenie Senatu z udziałem prezydenta i premiera, strona internetowa Polskiej Agencji Prasowej, <www.pap.pl/aktualnosci/new>.

Wystąpienie prezydenta L. Kaczyńskiego z 6 lutego 2009 r. w Pałacu Prezydenckim, strona internetowa Prezydenta RP, <www.prezydent.pl>, archiwum L. Kaczyńskiego.

Wypowiedź B. Komorowskiego z 2 czerwca 2019 r. o znaczeniu uroczystości z okazji wyborów z 4 czerwca 1989 r., strona internetowa portalu Polsat, <www.polsatnews.pl/program/prezydenci-i-premierzy>.

Wypowiedź P. Kukiza o Okrągłym Stole w „Wydarzeniach” z 6 lutego 2019 r, strona internetowa portalu Polsat, <www.polsatnews.pl/program/wydarzenia>.

Wypowiedź J. Pospieszalskiego z 1 czerwca 2019 r. o wyborach do Parlamentu Europejskiego, strona internetowa TVP, <www.tvp.info>, program „Salon dziennikarski”.

Wypowiedź J. Borowczaka oraz M. Gawin z 9 maja 2019 r. w dyskusji dotyczącej wpisania Stoczni Gdańskiej na listę UNESCO, strona internetowa TVP, <www.tvp.info>.

Wypowiedź M. Morawieckiego o znaczeniu Okrągłego Stołu z 6 lutego dla „Wydarzeń”, strona internetowa portalu Polsat, <www.polsat.pl>, program „Wydarzenia”.

Wypowiedź P. Szefernakera o znaczeniu Okrągłego Stołu z 6 lutego 2019 r., strona internetowa portalu Polsat, <www.polsatnews.pl>, program „Graffiti”.

Wypowiedź G. Schetyny z 28 IV 2019 r. o organizacji uroczystości 4 czerwca, strona internetowa portalu Polsat, <www.polsatnews.pl/wydarzenia>.

Wypowiedź J. Selina o obchodach rocznicy 4 czerwca z 6 lutego 2019 r., strona internetowa portalu Polsat, <www.polsatnews.pl>, program „Wydarzenia i opinie”.

Wywiad z B. Borusewiczem przeprowadzony 6 lutego 2019 r. przez K. Kolendę-Zalewską, strona internetowa portalu tvn, <www/fakty.tvn24.pl/Fakty-po-faktach>.

PIŚMIENNICTWO

Beylin M., *Między Kiszczakiem a Wałęsą siedzieli biskupi. Kościół „zapomnial”, że był współtwórcą Okrągłego Stołu*, „Gazeta Wyborcza”, 11 II 2019, nr 35, dodatek „Ale Historia”.

Dudek A., *Dwie legendy III RP*, „Dziennik”, 29 IX 2007, nr 235.

Dudek A., *Kulisy III RP: „okrągły stół”*, „Wprost”, 7 II 1999, nr 6.

Duda W., *Okrągły Stół, czyli nasza coca cola*, „Życie”, 9 II 1999, nr 33.

Duda W., *Kanty Okrągłego Stołu*, „Życie”, 13–14 II 1999, nr 36.

Hall A., *Czy kompromis polityczny prowadzi do pojednania. Przypadek Polski (1989–2019) i Hiszpanii (1976–2019)*, <www.gdansk.pl>.

Huntington S.P., *Trzecia fala demokracji*, przełożył A. Dziurdzik, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.

Kowal P., *Czarna legenda Okrągłego Stołu*, „Rzeczpospolita”, 14 II 2019, nr 38.

Krysiak P., *Urodziliśmy się 4 czerwca*, „Gazeta Wyborcza”, 9–10 II 2019, nr 34.

Okrągły Stół dwadzieścia lat później, red. W. Polak et al., Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009.

- Sakiewicz T., *To wisiało w powietrzu*, „Gazeta Polska”, 1996, nr 35.
- Smoleński P., *Obrona ruchoma*, „Gazeta Wyborcza”, 6–7 II 1999, nr 31.
- „Solidarność” a wychodzenie Polski z komunizmu. *Studia i artykuły z okazji XV rocznicy powstania NSZZ „Solidarność”*, red. L. Mażewski, W. Turek, Instytut Konserwatywny im. E. Burke’a, Gdańsk 1995.
- Staniszki J., *Ontologia socjalizmu*, Wydawnictwo in Plus, Warszawa 1989.
- Trembicka K., *Okrągły Stół w Polsce: studium o porozumieniu politycznym*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2003.
- Trembicka K., *Wybory „kontraktowe” w Polsce w czerwcu 1989 roku: peccatum oryginalne u podstaw narodzin III Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Sejmowy” 2017, nr 4.
- Trembicka K., *Okrągły Stół w Polsce — mity i stereotypy*, „Studia Polityczne” 2005, nr 15.
- Trembicka K., *Mediator, obserwator i świadek historii. Kościół katolicki wobec Okrągłego Stołu*, [w:] *Kościół — religia — myśl katolicka. Księga Jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Pana Profesora Antoniego Mieczkowskiego*, red. E. Maj et al., Wydawnictwo UMCS, Lublin 2012.
- Wnuk-Lipiński E., *Demokratyczna rekonstrukcja. Z socjologii radykalnej zmiany społecznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.
- Zybertowicz A., *W uścisku tajnych służb. Upadek komunizmu i układ postnomenklaturowy*, Wydawnictwo Antyk, Warszawa 1993.